

KRITIČARI O AMIRU BRKI

Priredio:
Dr. Muhidin Džanko

Tešanj, 2020.

Izdavač
Opća biblioteka Tešanj

Urednica
dr. Almina Alagić

Recenzenti
Dr. Enver Kazaz & dr. Edin Pobrić

ISBN: 978-9958-895-54-8

Husnija Kamberović

AMIR BRKA: »NISIM ALBAHARI, TRAGIČNI REVOLUCIONAR«

(Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2018.)

Hrabro se suočivši sa krivim konstruktima u dosadašnjoj literaturi, polemički raspoložen i književno nadaren, Amir Brka nudi čitateljima historiografski vrlo preciznu i temeljitu knjigu koja nije čista biografija jednog "tragičnog revolucionara", kakvim već u naslovu knjige karakterizira Nisima Albaharija (Tešanj, 1916 - Sarajevo, 1991) nego znatno šira rasprava o sudbini Jevreja i suvremenom odnosu prema naslijeđu antifašizma. Ova knjiga je hrabar pokušaj, jer stoji nasuprot revizionističkim naporima balkanskih političkih i dijela intelektualnih elita koje, dobrim dijelom uz poticaj i podršku evropskih zvaničnika, u okviru diskursa oslobađanja od socijalističkog naslijeđa kao preduvjeta evropeizacije, već decenijama grade negacijski odnos prema naslijeđu komunističkog antifašizma. U diskursu evropskih integracija na socijalističko naslijeđe gleda se kao na problematični dio evropske prošlosti kojeg se treba što prije i što temeljitije osloboditi kako bi se gradila evropska budućnost. Ova knjiga, međutim, ne slijedi taj diskurs. U vremenu kada se izjednačava antifašistička borba partizanskog pokreta, kojem je pripadao Nisim Albahari, sa fašističkim pokretima koji su sa sobom nosili samo zlo i nasilje, Amir Brka afirmira univerzalne humanističke vrijednosti za koje se borio i Nisim Albahari, i nastoji doprinijeti "očuvanju ideala s kojima su antifašisti (...) spašavali ljudski sadržaj čovjekova svijeta". Zbog toga ova knjiga, iako se u svom naslovu ograničava na jednu ličnost, ima znatno šire značenje i njeni horizonti, ne samo u simboličkom smislu, nadilaze balkanske, pa čak i evropske okvire.

Brka priču o Nisimu Albahariju, odnosno Jevrejima u malom gradu Tešnju, priča kroz sudbinu Jevreja općenito. Otkuda Jevreji u Tešnju, gdje počinje jevrejska priča o Sefardima prezimenom Albahari? Brka se upustio u jako zahtjevan i kompliciran posao raščišćavanja različitih teza o tome, da bi na kraju zaključio da je najvjerojatnije da su se Jevreji iz Soluna i Istanbula doseljavali u Bosnu i Makedo-

niju, a jedna skupina, među kojima i Albahari, doselila se u Beograd, odakle su sredinom 19. stoljeća prešli u Bosnu, vjerovatno se kratko vrijeme zadržavši u Travniku, a odatle je dio došao u Tešanj. Jevreji su živjeli u Tešnju, ali ih je tu bio mali broj: nisu nikada osnovali svoju općinu, pa čak nisu imali ni svoje groblje nego su se ukopavali u obližnjem jevrejskom groblju kod Žepča.

Važno poglavlje u ovoj knjizi Brka je naslovio "Holokaust u Tešnju", gdje na znalački način dekonstruira razne krivotvorine nastale u literaturi o sudbini tešanj-skih Jevreja u vrijeme holokausta. Amir Brka na briljantan način raspravlja o razmjerama holokausta u Tešnju, preispituje ocjene Samuela Pinte, Advana Hozića i drugih koji su se time bavili, i na kraju zaključuje da su iz Tešnja u jednom danu (23. septembra 1942.) odvedena i u Jasenovcu ubijena 22 Jevreja. Tada je Tešanj postao *Judenfrei*. Jedinici koji je tada izbjegao hapšenje i likvidaciju u ustaškom logoru bio je Jozef Albahari, ali je njegova sudbina tragična: otišao je u partizane, ustaše su za njim raspisale potjernicu, kasnije je njegova jedinica, "zahvaljujući" četničkom puču, prešla u četnike i na kraju su ga kao četnika strijeljali - partizani.

U poglavlju "Zlodjela i krivotvorine" Brka polazi od tvrdnji prisutnih u literaturi o tome da su se Tešnjaci odmah na početku rata opredijelili za antifašistički pokret, te da je tu bio mali utjecaj Adem-age Mešića. Ako je tako, pita se Brka, kako je onda moguće da su se desili hapšenje i deportacija Jevreja u logore gdje su svi pobijeni? Tu sada počinje novi Brkin "obračun" sa mitomanima: on se najprije "razračunava" sa Samuelom Pintom koji među odgovorne za izvršeni zločin ubraja do glavnika Adem-agu Mešića, ustaškog logornika Hamdu Galijaševića i druge. Brka dovodi u sumnju Pintove navode, ali i navode Rifata Kantića koji tvrdi da se zločin nad Jevrejima u Tešnju desio, ali tek u jesen 1943. - nakon što je Adem-aga Mešić napustio Tešanj i preselio u Zagreb. Brka detaljno secira postojeće podatke i dokazuje da su se zločini desili u vrijeme dok je Mešić bio u Tešnju! Na tom mjestu Brka vrlo argumentirano dekonstruira nastojanja onih koji kreiraju novu prošlost, odnosno onih koji revizijom prošlosti žele kreirati sasvim novu povijesnu ulogu Adem-age Mešića u Drugom svjetskom ratu. Glavni odgovorni za činjenicu da je Tešanj 23.9.1942. postao *Judenfrei* je, prema Brkinom mišljenju, Adem-aga Mešić, koji je kao dječak gledao kako se koncem 19. stoljeća u Tešanj doseljavaju prvi Jevreji (Šabetaj, djed Nisima Albaharija, i njegov brat Moša), "a potom se preobratio u ustašku zvijer koja je sve Jevreje što ih je još u Tešnju bilo - poslala na pogubljenje".

Nakon što je u prvom dijelu pokazao dolazak i sudbinu tešanj-skih Jevreja, Brka u drugom dijelu rukopisa dolazi do Nisima Albaharija i pokazuje njegovu karijeru. Nisim se rodio u Tešnju 1916, a umro u Sarajevu 1991. godine. U Tešnju je poha-

dao osnovnu školu, a potom je prešao u Sarajevo, gdje je završio Prvu mušku gimnaziju. Do preseljenja porodice u Sarajevo (1932. godine) Nisim se vraćao u Tešanj, čak je sudjelovao i u stvaranju TOŠK-a, gdje je bio i prvi golman. U gimnazijskim danima u Sarajevu pristupio je naprednoj omladini, suprotstavljajući se dolazećem nacizmu. Albahari je 1936. sa još 90 članova i simpatizera KPJ uhapšen prilikom policijske provale partijske organizacije u Sarajevu i smješten je u zatvor *Belediju*. Nakon dva mjeseca istražnog zatvora u Sarajevu, prebačen je u zatvor u Subotici, a potom na Adu Ciganliju. Na suđenju u Beogradu osuđen je na jednu godinu zatvora, koju je odležao u begradskoj *Glavnjači*.

Nakon izlaska iz zatvora nastavio je revolucionarni rad, a poslije odsluženja vojnog roka, u aprilu 1940. kooptiran je u Mjesni komitet KPJ za Sarajevo. U decembru 1940. ponovo je uhapšen, prebačen u zatvor u Ivanjici (Srbija), i pušten nakon martovskog puča 1941, kada je Vlada Milana Simovića amnestirala političke zatvorenike. Vratio se u Sarajevo, i tu ga je zatekla kapitulacija Jugoslavije u aprilu 1941. godine.

Već od maja 1941. Albahari radi na prikupljanju, zakopavanju i čuvanju oružja za ustanak koji KPJ priprema. Kada je rat počeo, on se aktivno uključuje u borbu. Brka slika njegov ratni portret kroz prikaz širih ratnih događanja, prikaz kretanja partizanskih jedinica i partijskih formacija u kojima je Albahari djelovao. Albahari je već u julu 1941. izašao iz Sarajeva i sa drugim komunistima (Rato Dugonjić, Joso Radić i drugi) na području Semizovca radio na organiziranju partizanskog odreda. Albahari je imenovan za zamjenika komesara Semizovačke čete, koja je trebala postati okosnica ustanka u tom kraju. Nakon što je radio na organizaciji Semizovačke čete - *Zvijezda*, Albahari je u augustu krenuo na područje Vareš - Breza sa zadatkom da i na tom prostoru organizira partizanske čete. Međutim, zarobljen je i sproveden u sarajevski zatvor *Belediju*, koji je sada bio ustaški logor, a potom u zatvor u zgradi sarajevske Bogoslovijske škole. Sa još jednom grupom komunista, Albahari je 22. septembra 1941. uspio pobjeći iz zatvora. Ubrzo nakon toga postao je sekretar Okružnog komiteta KPJ za područje Odreda *Zvijezda*, a početkom 1941. bio je sudionik Savjetovanja u Ivančićima, o čemu je kasnije sačinio i važan tekst.

Ratni put nastavio je u Šestoj istočnobosanskoj brigadi, ratovao je u Sremu, zatim na Majevecu, prošao i bitku na Sutjesci u maju i junu 1943. godine, a od oktobra 1943. obavljao je dužnost sekretara Okružnog komiteta KPJ za Romaniju, da bi u augustu 1944. postao šef Odsjeka OZN-e pri štabu Trećeg korpusa NOVJ.

Nisim Albahari je jedan od četiri Jevreja iz Bosne i Hercegovine koji su odlikovani ordenom narodnog heroja (uz Nisima, narodnim herojima su proglašeni još Pavle Goranin, Elias Engel i Samuel Lerer), ali je Nisim među njima jedini Sefard.

Brka na kraju knjige poentira priču o Nisimu Albahariju razmatranjem njegove, ali i sudbine Jevreja i njihovog položaja u poslijeratnoj Jugoslaviji. On naglašava Albaharijev stav da su se Jevreji u partizanski pokret uključivali svjesno, a ne samo pod pritiskom nasilja kojem su bili izloženi u ratu. Jevreji su se borili u partizanskom pokretu, bili su doživljavani kao pravi saborci i drugovi, ali poslije rata nisu imali status držatvotvornog naroda. Oni su se svjesno borili za ovu zemlju i humane vrijednosti, i u toj su borbi sagorjeli. Postali su tragični revolucionari, kakvim Amir Brka predstavlja Nisima Albaharija.

Ova knjiga svjedoči da postati tragičan revolucionar ne znači izgubiti vjeru u snagu ideala dobra i vrijednosti revolucije. Knjiga je važan pokazatelj da vrijedi investirati vrijeme i trud u afirmaciju univerzalnih ljudskih vrijednosti, možda upravo u ovo naše vrijeme kada se prošlost "diže u vazduh" i brišu iz historije čitave epohe s ciljem odvajanja od socijalističkog naslijeđa i kreiranja neke nove budućnosti. Ipak, siguran sam da će vrijeme pokazati da budućnost ne može biti stabilna bez vjerodostojne prošlosti. Zato je ova Brkina knjiga, kao pokazatelj vjerodostojne prošlosti, snažan temelj naše budućnosti.

(Historijski zbornik, Zagreb, 2018, br. 2, 474-477. str.)